

[INTERVJU]

Dr. Nik Trontelj

teolog in zgodovinar

»Za spravo na ravni družbe, ki izhaja iz osebne sprave vsakega posameznika, je potrebno skupno ovrednotenje resnice in izkaz sočutja ter pripravljenosti na spravo«

Gašper Blažič | Polona Avanzo

Naš sogovorec je bil tokrat dr. Nik Trontelj, asistent na ljubljanski **Teološki fakulteti UL** in sodelavec **Katoliškega inštituta**. Prevezel je tudi vlogo pri pravni rehabilitaciji oseb, ki so bile v okviru komunističnega sistema krivično obsojene na montiranih procesih.

Kot koordinator vlog za rehabilitacijo teh oseb je vključen tudi v uredniško delo zbornika »Težka pot do pravice«, ki je nedavno izšel in opisuje številne primere obsojenih posvečenih oseb **Katoliške cerkve**.

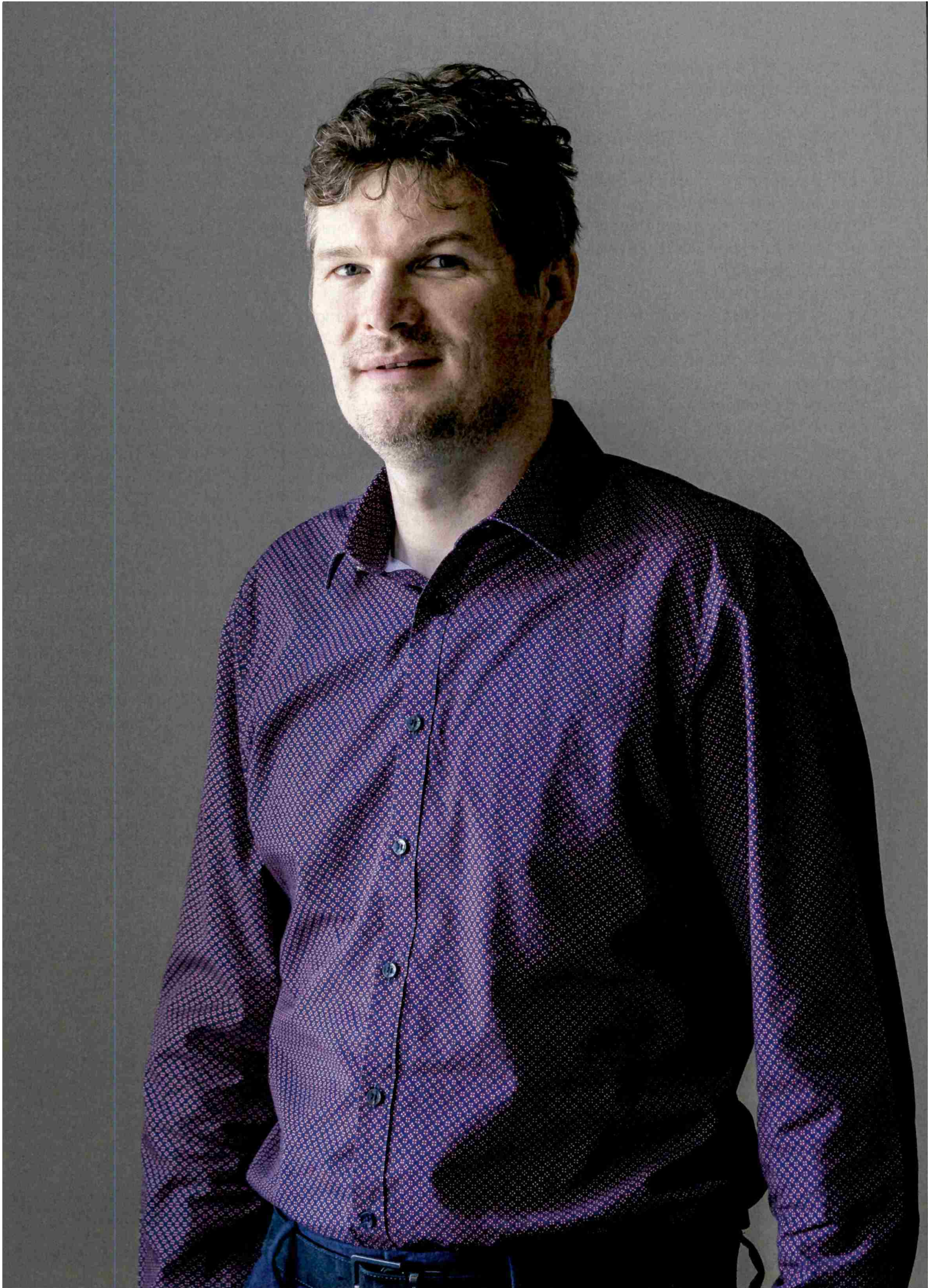
DEMOKRACIJA: V vašem življenjepisu najdemo podatek, da ste teolog in zgodovinar, delujete pa na katedri za osnovno bogoslovje in dialog Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, vendar vas najdemo tudi med sodelavci Katoliškega inštituta, ki sicer deluje ločeno. Kaj je vaše delovno področje?

Nik Trontelj: V okviru omenjenih zaposlitev opravljam različne naloge. Na Fakulteti za pravo in ekonomijo pri Katoliškem inštitutu že pet let delujem na področju urejanja revizije montiranih sodnih procesov proti slovenskim duhovnikom, redovnikom in redovnicam, ki so bili v velikem obsegu obsojeni na revolucionarnih sodiščih pri nas in tudi v širšem prostoru tedanje socialistične Jugoslavije. To delo podpira vodstvo Katoliške cerkve v Sloveniji, ki si želi doseči vsaj posmrtno oprostitev in pravico za svoje predstavnike. Poleg

tega nekaj let sodelujem tudi na **Teološki fakulteti** v Ljubljani, kjer pri omenjeni katedri za osnovno bogoslovje in dialog opravljam pedagoško in raziskovalno delo. Lahko rečem, da res delujem na različnih področjih, pa vendar na neki način vse dejavnosti vsebinsko sodijo na skupno polje uredniševanja demokratične kulture z boljšim razumevanjem človekove religioznosti.

Kaj dejansko obsega osnovno bogoslovje? Kot študent sem bil namreč še med slušatelji prof. dr. Draga Ocvirka, tudi znanega publicista, ki je tu in tam komentiral politično dogajanje.

Mirno lahko rečem, da je osnovno bogoslovje temeljno področje teološke vede. Kot pove že njegovo ime, gre za to, da polaga osnove teološkemu razmišljanju in pojasnjuje glavne sestavine krščanske vere, kot sta božje razodetje in človekovo odrešenje, pa tudi pomen osebne in skupnostne vere, ki jo izpoveduje Cerkev. Cilj osnovnega bogoslovja je predstaviti razloge za sprejem vere – zakaj je danes smiselno biti veren in kako lahko človek sploh prepozna presežne resničnosti, Boga. Glede na to, da posamezni kristjan in Cerkev vstopata v svet in torej živita v nekem kulturnem okolju, se morata pri svojem govoru in delovanju ozirati na posebnosti okolja, če želita svojo odločitev za vero utemeljeno predstaviti sogovorncu. V tem smislu lahko politično dogajanje v nekem prostoru pomaga razumeti stanje družbe in človeka v njej. Le toliko je politika lahko relevantna tudi v raz-

pravi osnovnega bogoslovja, čeprav sama po sebi ni del teološkega zanimanja. Za kristjana je pomembno predvsem to, da je sposoben pričevati o lepoti vere vsakomur ne glede na kakršnekoli delitve.

Ste tudi koordinator revizije montiranih kazenskih sodb proti predstavnikom Katoliške cerkve v povojnem času, kar je letos še posebej aktualno zaradi 80. obletnice konca druge svetovne vojne, hkrati pa tudi sourednik zbornika Težka pot do pravice. O čem govori ta zbornik?

Zbornik »Težka pot do pravice« (Družina, 2025), ki smo ga izdali skupaj s pobudnikoma za revizije montiranih procesov dr. Janezom Juhantom in dr. Tamaro Griesser Pečar (do leta 2023 je pri delu sodeloval tudi pokojni dr. Janez Jerovšek) ter pravnikom dr. Jernejem Letnarjem Černičem, dokumentira naše dosedanje delo na tem področju. Publikacija je nekakšno nadaljevanje knjige »Cerkev na zatožni klopi« avtorice dr. Griesser Pečarjeve, ki je pred 20 leti obširno predstavila sodne procese proti predstavnikom Cerkve v Sloveniji. V novem zborniku predstavljamo 55 pobud za rehabilitacijo posameznikov, ki smo jih v obdobju med letoma 2019 in 2024 poslali na vrhovno državno tožilstvo. Večina teh zahtevkov je bila ugodno rešena. Naše delo opozarja na premalo znano agonijo in trpljenje slovenskih duhovnikov, ki so se med drugo svetovno vojno in po njej znašli na sodiščih zaradi svoje stanovske pripadnosti in zavračanja komunizma.

Zlasti za posvečene osebe znotraj Cerkve je bilo znano, da so bile posebej priljubljene tarče komunističnega nasilja, če vemo, da je bila Cerkev takrat državni sovražnik št. 1.

Res je. Znano je, da je bilo v imenu komunističnega prevzemanja oblasti in njenega izvajanja storjenih mnogo zločinov nad Cerkvijo, od likvidacij do neutemeljenih sodnih pregonov. Tako imenovani duhovniški sodni procesi so bili zlasti v povojnih letih izrazito politično motivirani, saj je tedanja oblast s sodnim aparatom kazensko preganjala politične nasprotnike, ki jih je razglašala za razredne sovražnike. Cerkev je bila edina ustanova, ki si je komunistična oblast ni uspela podrediti. Podatki govorijo, da je bilo samo med letoma 1945 in 1961 na slovenskih sodiščih procesiranih 429 predstavnikov Cerkve. Večina obsojenih, ki so danes že pokojni, nima izdanih oprostilnih sodb, zato so formalnopravno še vedno krivi.

Je morda razlog tudi v tem, da obsojenci iz vrst posvečenih oseb nimajo potomcev, ki bi se zavzeli za njihovo rehabilitacijo?

Verjetno. V letih po osamosvojitvi Slovenije (1991) je nekaj tedaj še živečih posameznikov zase vložilo zahteve za rehabilitacijo, za druge so to storili njihovi svojci. Vse je bilo prepuščeno samoiniciativnosti. Šele dr. Lovro Šturm je kot pravosodni minister (2004–2008) omogočil, da so lahko za obsojene duhovnike, redovnike in redovnice v obdobju 1945–1990 zahteve za rehabilitacije vlagale posamezne škofije in redovne skupnosti. To je bilo nato mogoče še do konca leta 2012. Od tedaj te možnosti za cerkvene strukture ni več. Tako je leta 2019 nastala, lahko rečemo, civilna pobuda v krogu že omenjenih dr. Jerovška, dr. Juhanta in dr. Griesser Pečarjeve, ki so se želeli zavzeti za vse tiste, ki še niso dosegli rehabilitacije. Njihovo delo je podprlo več kot 400 podpisnikov spletne peticije, večinoma duhovnikov in poznavalcev (pol)pretekle zgodovine. Od leta 2020 s polnim delovnim časom pri delovni skupini sodelujem tudi jaz. Naša skupina je do zdaj dosegla 43 oprostilnih sodb za 49 obsojenih duhovnikov, redovnikov in redovnic (na nekaj procesih je bilo hkrati obsojenih več oseb). Nekaj smo že naredili, vendar bi bilo prav, kot je prepričan dr. Juhant, da bi to dolžnost rehabilitacije krivično obsojenih žrtev opravila demokratična država Slovenija in tako popravila krivice iz prejšnjega režima.

Verjetno pa drži, da so še v času vojne nekatere duhovnike in znane osebe iz cerkvenega življenja načrtno umorili. V mislih imam profesorja Ehrlicha pa Jaroslava Kiklja, Alojzija Grozdeta itd. Po vojni pa so si nato ti umori in preganjanja naredili pravno formo z montiranimi procesi.

Zadovoljive pravne forme tudi po vojni ni bilo. Ali povedano drugače, obstoječa pravna forma je omogočala krivično sojenje. Povojna kazenska zakonodaja je bila izdelana na podlagi sovjetskih vzorcev in je uvajala samovoljno in nezakonito sojenje, ki je bilo le podaljšek izvršilne veje oblasti. Leta 1951 je v Jugoslaviji res nastopil novi kazenski zakonik, ki mu stroka danes priznava usklajenost s sočasnimi evropskimi kazenskimi zakonodajami razvitih držav. Vendar je bilo tudi po tem letu obsojenih na stotine duhovnikov in drugih posameznikov, ki niso bili pogodu vladajoči politiki. Omeniti pa moram, da je kljub omenjeni pravni formi

celo po vojni še prihajalo do zunajsodnih pobojev. Naj omenim le umor duhovnikov Filipa Terčelja in Franca Krašne pri Davči januarja 1946 ali pa dr. Franca Toma decembra 1945 blizu Javorniškega Rovta pri Jesenicah.

Koliko duhovnikov je bilo obsojenih na smrt in koliko so jih po sodni poti dejansko umorili?

Cerkev je bila edina ustanova, ki si je komunistična oblast ni uspela podrediti.

Mislim, da je vsakomur jasno, da so rehabilitacije prava pot do uveljavljanja demokracije, saj so bile povojne sodbe, kot dokazujemo na podlagi dokumentov in arhivskih virov, resnično montirane.

Pri političnih sodnih procesih zoper duhovnike je šlo za več vrst očitanih kaznivih dejanj. Těžava je v tem, da sodbe ne postopkovno in ne vsebinsko niso bile pravilno izpeljane. Dokazni postopek je praviloma zelo šibek, pridobivanje dokazov je vprašljivo, znani so primeri izsiljevanja izjav z grožnjami in nasiljem. Sodbe ne vsebujejo konkretizacije okoliščin kaznivih dejanj, gre le za prepis obtožnega predloga. Poleg tega sodišče v večini primerov preganja dejanje, ki sploh ne more biti kaznivo. Denimo šalo ali kritiko na račun oblasti, pogosto celo izreče-

Smrtna kazen je bila v primeru duhovnikov izrečena v več kot 10 primerih, izvršena pa vsaj v šestih primerih. Spominjam se nekaj znanih primerov predstavnikov Cerkev, žrtev smrtnih kazni. Bogoslovec ljubljanske škofije Dušan Leskovic in salezijanski pomočnik Alojzij Rakar sta bila po smrtni obsodbi usmrčena julija 1945 v Vipavi. Duhovnika Peter Križaj in Franc Cerkovnik, obsojena na »božičnem procesu«, sta bila ustreljena marca 1946. Končno, Alfonz Jarc in Viljem Savelli sta bila po obsodbi v Črnomlju usmrčena leta 1949 (za Jarca pravzaprav kljub uradnemu podatku o smrti še danes zares ne vemo, kje in kdaj je umrl). V drugih primerih je bilo nekaj izrečenih smrtnih kazni pozneje spremenjenih v dolgoletne zapore. Takšen je bil primer bogoslovca Avgušтина Vasleta (obsojen 1946), salezijanca Martina Jurčaka (1946), primorskega duhovnika Jožka Kraglja (1949) in Henrika Goričana (1949) itd. Če k temu dodamo še duhovniški žrtvi medvojnega kočevskega procesa pred revolucionarnim sodiščem iz oktobra 1943, in sicer Franca Malovrha in Antona Šinkarja, se število »sodno« usmrčenih še poveča.

Kakšna kazniva dejanja so jim komunistični oblastniki največkrat naprtili? Protidržavno delovanje, sodelovanje z okupatorjem?

no v zasebnem pogovoru. Veliko je tudi sankcioniranja vsebine pridig, celo molitev ali zakramenta spovedi v cerkvi, ki se prikazujejo kot državi sovražna propaganda. Če duhovnik komu očita, da le civilna poroka za kristjana ni dovolj, ampak je potreben tudi cerkveni obred, to pomeni zlorabo vere v politične namene. Šlo je tudi za primere kaznivih dejanj sovražnega delovanja med vojno – očitek sodelovanja z okupatorjem se v dokaznem postopku kaže tudi v primeru, ko je imelo krajevno nemško poveljstvo sedež v župnišču, čeprav se je nemški komandant po kapitulaciji Italije v župnišču naselil brez vednosti župnika. Mnogo je podobnih neutemeljenih obtožb. Za takšne primere upravičeno trdimo, da so bili duhovniki preganjani zaradi ideološkega nasprotovanja veri in Cerkvi in so bili zato obravnavani kot državni sovražniki.

Pričakovali bi, da bi demokratična Slovenija po letu 1991 te sodbe razveljavila, a se to ni zgodilo. Navsezadnje je še pred nedavnim kontinuiteto s sodstvom iz časa prejšnjega sistema pokazalo ustavno sodišče, ki je priznalo legitimnost sojenja na razvpitem kočevskem procesu.

Kočevski proces, ki je potekal od 9. do 11. oktobra 1943, predstavlja model političnega sojenja, ki se je nadaljeval tudi po vojni. Zgodovinarica in naša sodelav-

Biografija

Nik Trontelj se je rodil leta 1990 v Ljubljani. Leta 2013 je končal prvostopenjski dvodisciplinarni študij zgodovine in teologije na **Filozofski fakulteti in Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani**. Leta 2016 je na omenjenih fakultetah končal nadaljnji magistrski študij. Leta 2022 je doktoriral iz teologije na **Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani**. Od leta 2020 deluje na Katoliškem inštitutu v Ljubljani, kjer v okviru Fakultete za pravo in ekonomijo opravlja delo koordinatorja revizije montiranih kazenskih obsodb duhovnikov, redovnikov in redovnic Katoliške cerkve v Sloveniji. Poleg tega od 2023 deluje kot predavatelj in raziskovalec na **Teološki fakulteti**, kjer na katedri za osnovno bogoslovje in dialog raziskuje zgodovino teološke misli med slovenskimi teologi.

ka dr. Tamara Griesser Pečar poudarja posebno težavo tega procesa, da namreč izredno vojaško sodišče NOV sploh ni bilo pristojno za izvajanje sodne oblasti, saj je vsaj do sporazuma Tito-Šubašić v juniju 1944 veljala zakonodaja Kraljevine Jugoslavije. Sodni proces je bil zato le javna predstava, s katero so komunistični predstavniki OF želeli obračunati s političnimi nasprotniki po načelu kolektivne krivde, saj na procesu ni šlo najprej za ugotavljanje subjektivne krivde posameznikov, ampak za splošno obsodbo protirevolucionarnih sil. Na procesu je bilo 16 obtožencev obsojenih na smrt, med njimi dva duhovnika, ki sem ju prej omenil. Tretji obsojeni duhovnik, Jakob Mavec, je bil obsojen na prisilno delo, po koncu vojne pa vrnjen iz Vetrinja in umorjen neznano kje. Prav za Mavca smo v okviru naše skupine novembra 2022 pripravili vlogo za rehabilitacijo, in sicer potem ko smo izvedeli za zavrnitev revizije obsodbe enega od obsojencev s strani ustavnega sodišča. To je bil eden od redkih primerov, ko tudi nam ni uspelo doseči rehabilitacije žrtve, saj je tedanji generalni državni tožilec zavrnil pobudo za vložitev zahteve za varstvo zakonitosti za obsojenega Mavca, saj naj bi šlo kljub morebitnim zlorabam prava za legitimno in zakonito sodišče.

Se pri rehabilitaciji pojavljajo kakšne ovire?

Morda bi izpostavil dve oviri. Prva je zbiranje arhivskega gradiva o sodnih procesih zoper duhovnike. Več sodnih spisov v arhivu preprosto ni, saj so bili izgubljeni ali uničeni, ali pa gre za skromno ohranjenost procesnih aktov. Brez vpogleda v potek preiskovalnega postopka in sojenja je težko ali nemogoče pripraviti utemeljeno vlogo za rehabilitacijo konkretnega

primerja. Druga ovira je pravne narave. Tožilstvo je doslej po pravilu zavrnilo naše vloge, ki so se nanašale za obsojene duhovnike po kazenskem zakoniku iz leta 1951, češ da so se zlorabe prava dogajale le v prvih povojnih letih, nato pa je novi kazenski zakonik dvignil jugoslovansko kazensko zakonodajo na raven razvitih evropskih družb. Res je bilo v šestih letih po vojni veliko predstavnikov Cerkve obsojenih na strožje kazni kot pozneje, a na splošno tudi po sprejetju novega zakonika iz leta 1951 poznamo veliko število sodnih procesov, ki so bili prav tako izredno pomanjkljivi in ideološko naravnani. Še posebej nerazumljivo je to, da je bilo v preteklosti, tj. v času delovanja dr. Šturma oziroma do konca leta 2012, že mogoče vlagati pobude za razveljavitev sodb tudi po letu 1951, nato pa to ni bilo več mogoče. Zaradi tega se zdaj primarno ukvarjamo le s primeri obsodb med letoma 1945 in 1951.

Kaj pa pritožbe na rehabilitacijo?

Najprej naj povem, da me veseli dobro sodelovanje z državnim tožilstvom in da so bile naše pobude za rehabilitacije v veliki večini primerov uspešno posredovane na vrhovno sodišče, ki je prav tako praviloma izreklo oprostilne sodbe. To je najbolj pomembno. Negativnih odzivov na rehabilitacije nisem zasledil. Uradnih pri-

**Upravičeno trdimo,
da so bili duhovniki
preganjani zaradi ideološkega
nasprotovanja veri in Cerkvi.**

tožb na izdane oprostilne sodbe oziroma rehabilitacije ni bilo. Mislim, da je vsakomur jasno, da so rehabilitacije prava pot do uveljavljanja demokracije, saj so bile povojne sodbe, kot dokazujemo na podlagi dokumentov in arhivskih virov, resnično montirane.

Zanimivo je, da je do takšne pobude prišlo šele v zadnjih petih letih. Po osamosvojitvi Cerkev na Slovenskem ni storila dovolj?

Po osamosvojitvi niti ni bilo zakonske podlage, ki bi Cerkvi omogočala sistematično delo za rehabilitacijo svojih posvečenih članov. V obdobju 2004–2008 in vse do 2012 pa je bilo ponekod doseženih precej rehabilitacij. Še najbolj so bili dejavni v mariborski (nad)škofiji, pa tudi v drugih škofijah in redovnih skupnostih je bilo nekaj narejenega. Za mnoge primere slovenskih duhovnikov, redovnikov in redovnic, ki še niso bili deležni oprostitev, smo se zavzeli mi.

Navsezadnje v javnosti veliko pomeni, če je nekdo pravnomočno obsojen zaradi nečesa. Bi torej pravna rehabilitacija krivično obsojenih pripomogla k narodni spravi na Slovenskem?

Mislim, da je za spravo na ravni družbe, ki izhaja iz osebne sprave vsakega posameznika, potrebno skupno ovrednotenje resnice in izkaz sočutja ter pripravljenosti na spravo. Potrebno se je kritično ozreti na

našo preteklost, obsoditi stranpoti in priznati storjene krivice. Zdi se, da predvsem na strani »zmagovalcev« pripravljenosti za odkrit dialog ni. Ne domišljamo si, da bi naše delo lahko prineslo narodno spravo, gotovo pa je to vsaj prispevek k ovrednotenju žrtev medvojnega in povojnega nasilja ter poskus poprave krivic na moralni ravni. Gre predvsem za rehabilitacijo njihovega dostojanstva in željo po spremembi politične družbene klime, v kateri bodo prizadeti dosegli zadoščenje. Pravična družba je tista, kjer narodna skupnost poskrbi za spoštovanje osnovnega človekovega dostojanstva. Le tako lahko vsi njeni člani živijo spravljeno.

Če potegnemo črto ob dosedanjih pravnih rehabilitacijah in tem, kar nas še čaka – koliko dela vas še čaka?

Vemo, da so bile v povojnih sodnih procesih na udaru različne skupine ljudi. Mi se zavzemamo za uslužbence Cerkve. Na tem področju je dela še dovolj, saj moramo pripravljati individualne pobude za revizijo vsakega primera posebej. Dela bo še več, če bomo lahko znova vlagali tudi za primere sodb po sprejetju nove kazenske zakonodaje iz leta 1951. Morda pa se nekoč celo zgodi, da bo država sama rehabilitirala vse žrtve nekdanjih sodišč in kazenskih zakonov, ki so omogočali krivično in pristransko sojenje. [D]